

Навчання іноземних мов в Харківському університеті: сторінки історії

Факультету іноземних мов Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна – 80 років. Вже багато років Харківський диплом про вищу освіту з іноземної філології є одним із найавторитетніших у нашій країні та далеко за її межами. Хоча до 1960 року в Харківському університеті факультету іноземних мов як самостійного підрозділу не існувало (крім короткого періоду з 1949 по 1954 рік), однак вивчення та викладання іноземних мов займало помітне місце серед інших дисциплін від самого відкриття Харківського імператорського університету 17 січня 1805 року – одного з п’яти осередків вищої освіти у тодішній Російській імперії. Серед запрошених професорів тоді були І. Барендт (давньоєврейська мова, східна філософія) та Л. Умляуф (латинська словесність). У Статуті 1804 року передбачалось також запрошення професорів з давньогрецької мови та лекторів з нових іноземних мов (французької, англійської, німецької). Влітку 1804 року були проведені перші вступні іспити з латинської мови.

На початку існування університету лекції проходились переважно латинською мовою, а також німецькою та французькою. У 1827 році значно збільшилось відділення орієнталістики, яке очолив професор І. Дорн, випускник Лейпцигського університету. Завдяки йому на високому рівні викладались східні мови – арабська, персидська, санскрит, а також уперше в Російській імперії – ефіопська мова. У 1835 році з’явилась кафедра історії та літератури слов’янських говорів. Там працював І. Срезневський, видатний славіст Харківського і Санкт-Петербурзького університетів. У 1863 році на історико-філологічному факультеті виникла кафедра порівняльної граматики індоєвропейських мов; активно обговорювалось питання щодо введення в програму викладання нових іноземних мов.

У другій половині XIX століття у Харківському університеті працювали видатні вчені-філологи та історики, діяльність яких, у тій чи іншій мірі, спиралась на іноземні мови: О.О. Потебня (східно-

слов’янські мови), його учень Д.М. Овсяннико-Куликовський (санскрит), І.В. Нетушил (латина), М.С. Дринов – автор першої болгарської орфографії та засновник першого болгарського наукового журналу.

На початку XX століття на історико-філологічному факультеті було відкрито романо-германське відділення і з’явилась кафедра нових мов. Перші десятиліття XX століття були насичені бурхливими політичними подіями, що відбулось і на долі Харківського університету. У 1921 році університет перетворюється у Харківський інститут народної освіти (ХІНО) імені О.О. Потебні, де у 1930 році відкривається відділення іноземних мов. Водночас з 1930 року в Харкові існує відділення іноземних мов і літератури Київського інституту народної лінгвістичної освіти (КІНЛО). У різні роки тут працювали відомі вчені, діячі науки та культури, серед яких всевітньо відомі поет Максим Рильський та академік Л.А. Булаховський, видатний психолог, професор П.І. Зінченко, професор З.Н. Веселовська, відомий фахівець у галузі слов’янських мов, професор К.Т. Баранцев, один з перших до-слідників української та англійської фразеології і автор першого англо-українського словника.

Пізніше, коли КІНЛО було переведено до Харкова, у ньому були лише два факультети – англійський і німецький, згодом додався французький. Харківський державний педагогічний інститут іноземних мов готував учителів і перекладачів. Серед перших випускників – к.ф.н., доценти Б.С. Хаймович, автор “Скороченого курсу історії англійської мови”, і Б.Й. Роговська, його співавтор у першій “Теоретичній граматиці англійської мови” (Москва, 1967), що отримала всесоюзне визнання. Інститут зіграв чималу роль у укомплектуванні кадрами інших педагогічних інститутів іноземних мов, що у цей час з’явилися в Одесі, Дніпропетровську, Ворошиловограді (Луганську), Кременчуці.

Директором ХДПШМ з 1937 по 1946 рік був М.Є. Добрускін, який зробив великий внесок у розвиток інституту й посилення його авторитету в країні. Власне, 30-ті роки були періодом становлення інституту: у 1937 році в ХДПШМ було відкрито заочне відділення і аспірантуру.

У 1930-1940 роки в інституті навчалось близько 1000 студентів, а колектив викладачів у 1940 році нараховував 140 осіб. Двадцять осіб проходили навчання в аспірантурі. Оскільки в Харкові тоді не було докторів наук з іноземної філології, аспірантів готували московські та ленінградські професори: О.І. Смирницький, М.О. Сергієвський, М.М. Гухман та інші славетні лінгвісти.

З початком Великої Вітчизняної війни, восени 1941 року, інститут був евакуйований до міста Маркс Саратовської області. Багато викладачів і студентів інституту впродовж усієї війни захищали Батьківщину. Серед героїв-фронтовиків – М.Ф. Богатов, згодом директор ХДПШМ; К.Т. Баранцев, завідувач кафедри англійської мови; Е.А. Вайсбрейт, аспірант факультету іноземних мов, що загинув, визволяючи Харківщину; Б.А. Зільберборд, викладач кафедри англійської філології ХДУ, Л.С. Грінберг, перекладач на Нюрнберзькому процесі, викладач кафедри англійської філології ХДУ; Ю.І. Коваленко, декан факультету німецької мови ХДПШМ з 1957 по 1960 р.; О.В. Овденко, декан факультету англійської і французької мов ХДПШМ з 1952 по 1960 р., перекладач при ООН, автор книги “18 тисяч кілометрів по США”; М.М. Пугачов, завідувач кафедри французької мови з 1955 по 1959 р.; В.М. Шапіро, завідувач кафедри німецької філології ХДПШМ та ХДУ з 1947 по 1959 р., один з перших кандидатів наук на факультеті; О.С. Драчук, завідувач кафедри німецької філології, С.Я. Камінкер, викладач кафедри німецької філології, перекладач на Нюрнберзькому процесі, Г.В. Ейгер, професор кафедри німецької філології ХДУ; В.І. Безуглий, перший завідувач кафедри перекладу і англійської мови ХДУ; О.М. Фінкель, професор філологічного факультету ХДУ; О.С. Калиниченко, заступник декана факультету іноземних мов ХДУ у 1954–1959 р.р. і завідувач кафедри німецької мови; Б.Й. Роговська, яка

в майбутньому очолить кафедру англійської філології ХДУ і стане автором численних наукових праць і науковим керівником багатьох кандидатів наук в 1960-1980 роки, з числа яких понад двадцять харків'ян.

У 50-ті роки в ХДПШМ було сім мовних кафедр. У 1957 році штат інституту складався з 85 викладачів іноземних мов, 14 викладачів мали вчений ступінь. Серед них – О.С. Драчук, Є.І. Ітельсон, Б.Й. Роговська, Б.С. Хаймович, Є.П. Март'янова. У 1959–1960 роки в інституті навчалось 567 студентів на денному відділенні та 898 – на заочному.

Водночас в 1949 році в Харківському університеті (а з 1933 року ХІНО знову став називатись університетом) був відкритий факультет іноземних мов, деканом якого став А.С. Колодяжний. Проте, у 1954 році зарахування на факультет було припинено, а сам факультет перетворено на відділення романо-германської філології філологічного факультету. У цей період в університеті існувало три загально-університетські кафедри іноземних мов.

На початку 60-х років інтерес суспільства до вивчення іноземних мов починає зростати і у 1960 році ХДПШМ ім. Н.К. Крупської було включено до складу Харківського університету на правах факультету, який очолив доцент М.Ф. Богатов, досвідчений педагог-методист, бувший на той час директором ХДПШМ ім. Н.К. Крупської. Він залишався деканом факультету до 1970 року. Пізніше цю посаду обіймали Н.М. Анютіна, В.І. Каравашкін, Ю.К. Чучко. З 1994 року по теперішній час факультетом керує докт. пед. наук, професор В.Г. Пасинок.

Сьогодні факультет готує фахівців з двома іноземними мовами: англійською та німецькою, англійською та французькою, німецькою та англійською, французькою та англійською, іспанською та англійською. З 2008 / 2009 навчального року, з отриманням ліцензії на викладання китайської мови, готуються фахівці з китайською та англійською. Випускники-бакалаври (4-річна підготовка) отримують кваліфікації вчителя та перекладача з двох іноземних мов, випускники-спеціалісти та магістри (5 років) – кваліфікації викладача та перекладача з двох іноземних мов. Крім двох мов основної

спеціальності, студенти мають можливість факультативно вивчати інші іноземні мови, включаючи італійську та японську.

Сьогодні на факультеті працює 8 кафедр: кафедра англійської філології (завідувач – канд. філол. наук, професор В.О. Самохіна), німецької філології і перекладу (канд. філол. наук, професор В.П. Кривенко), романської філології і перекладу (канд. іст. наук, професор О.І. Давидов), теорії та практики перекладу англійської мови (докт. пед. наук, професор, академік АН ВШ України Л.М. Черноватий), кафедра методики та практики англійської мови (завідувач – докт. пед. наук, професор В.Г. Пасинок), англійської мови (канд. пед. наук, професор В.О. Ужик), німецької і французької мов (канд. філол. наук, професор П.Т. Гусєва) і кафедра ділової іноземної мови і перекладу (завідувач – докт. філол. наук, професор, академік АН ВШ України І.С. Шевченко).

На факультеті за різними формами навчання вищу освіту здобувають близько 1,5 тисячі студентів, серед яких близько 100 іноземців. У 1994 році вперше з'явилися студенти, які навчаються за контрактом.

Для підготовки наукових кадрів на факультеті існує аспірантура і докторантура, а з 1996 р. створено спеціалізовану вчену раду К 64.051.16 із захисту кандидатських дисертацій зі спеціальностей 10.02.04 – германські мови, 10.02.15 – загальне мовознавство, яку очолив докт. філол. наук, професор А.Г. Дородних. Сьогодні рада проводить захисти із спеціальності 10.02.04 – германські мови, її голова – докт. філол. наук, професор І.С. Шевченко. У різні роки вченими секретарями спеціалізованої вченої ради були доктори філол. наук А.П. Мартинюк та Л.В. Солощук (по теперішній час). До складу ради входили знані науковці України доктори філологічних наук, професори Белехова Л.І., Говердовський В.І., Ейгер Г.В., Жаботинська С.А., Каліущенко В.Д., Мізецька В.Я., Мінкін Л.М., Морозова О.І., Науменко А.М., Піхтовнікова Л.С., Прокопчук О.О., Сукаленко Н.І., Таранець В.Г., Швачко С.О., докт. пед. наук, професор В.Г. Пасинок, а також кандидати філологічних

наук, доценти Гончарова Т.І., Гуторов В.О., Кривенко В.П., Оніщенко Н.А., Самохіна В.О. За період роботи ради захищено понад 100 кандидатських дисертацій фахівців Харкова та інших регіонів України. Пройшли нострифікацію дисертації, захищені в Росії та Німеччині. Відкриття ради суттєво активізувало наукові дослідження в галузі іноземної філології в університеті та стимулювало захисти кількох десятків кандидатських та докторських дисертацій науковцями факультету.

Сьогодні понад 70 викладачів факультету мають наукові ступені, серед яких 11 докторів наук: Безугла Л.Р., Говердовський В.І., Мартинюк А.П., Мінкін Л.М., Морозова О.І., Пасинок В.Г., Піхтовнікова Л.С., Солощук Л.В. Черноватий Л.М., Швачко С.О. і Шевченко І.С. Науковці факультету досліджують мовні одиниці та мовленнєві явища германських та романських мов, які розглядаються в багатьох аспектах у контексті різних методологічних парадигм. На факультеті сформувалися наукові школи, які відбивають загальні тенденції у розвитку лінгвістичних і лінгводидактичних досліджень. Серед них представлені як відносно нові напрямки (когнітивно-дискурсивний, гендерний), так і традиційні (лінгвостилістика, перекладознавство, педагогіка та методика навчання іноземних мов). У 2000–2010 рр. розробляються держбюджетні наукові теми: “Система мовленнєвої діяльності та навчання іншомовної комунікації (германські та романські мови)”, “Когнітивні й комунікативні проблеми дискурсу та навчання іноземних мов”, “Проблеми іноземної філології, перекладознавства та методики в когнітивно-дискурсивній парадигмі”. У відповідності до цих тем кафедри ведуть власні дослідження:

- кафедра англійської філології вивчає аспекти невербальної комунікації, умови інтерпретації прецедентних текстів, англійськомовний жарт як інтрадискурс, лінгвальні аспекти неправди як когнітивно-комунікативного утворення, особливості мовної картини світу;
- кафедра німецької філології і перекладу розробляє лінгвосинергетичний та концептуальний підхід до дослідження текстів малих форм (байка,

казка, афоризм), дискурсивні категорії імплікації, перлокутивного ефекту, нещирості, особливості перекладу часо-видових форм;

- кафедра романської філології і перекладу застосовує історичний підхід до вивчення еволюції граматичних форм, досліджує сучасні тенденції словотвору, проблеми перекладу поетичних текстів, фразеологізмів, питання мовної політики;

- наукова діяльність кафедри теорії та практики перекладу англійської мови здійснюється у галузі перекладознавства, методики навчання іноземних мов та перекладу, лінгвокраїнознавчих аспектів навчання іноземних мов та перекладу, прагмалінгвістики, дискурсивних проявів гендеру;

- кафедра англійської мови розробляє методику викладання іноземної мови професійного вжитку, принципи створення електронного підручника як моделі інформаційного світу; особливості оцінювання знань при впровадженні кредитно-модульної системи; використання фреймової репрезентації знань в навчанні анотування та реферування, а також лінгвістичні теорії інтертексту, мовного нонсенсу;

- співробітники кафедри німецької та французької мов досліджують антропочинники в мові, текстові концепти, непрямий та фольклорний дискурс, особливості терміносистем, питання міжкультурної мовленнєвої компетенції;

- кафедра ділової іноземної мови та перекладу розробляє і впроваджує когнітивно-прагматичний підхід в лінгвістику, історичну прагмалінгвістику, історичний та етнокультурний напрям когнітивної лінгвістики, вивчає проблеми формування мовних компетенцій у студентів економічних спеціальностей;

- на кафедрі методики та практики англійської мови увагу зосереджено на інтернет-дискурсі, моделюванні концептів, вербальній агресії, умовах оптимального засвоєння іншомовного матеріалу, складових формування культури мовлення майбутнього фахівця.

Факультет виступає організатором цілої низки конференцій: щорічної Міжнародної наукової конференції “Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація”, щорічного Всеукраїнського науково-мето-

дичного семінару “Методичні та психолого-педагогічні проблеми викладання іноземних мов на сучасному етапі”, Всеукраїнського наукового форуму “Сучасна англістика”, Всеукраїнської наукової конференції “Актуальні проблеми перекладознавства та методики навчання перекладу”, Міжнародної наукової конференції “Когнітивно-прагматичні дослідження мов професійного спілкування” та міжвузівської школи-семінару “Нові підходи до вивчення іноземної мови”. Щомісячно на факультеті проводиться міжвузівський “Лінгвістичний семінар” за фахом ‘германські мови’. Понад 30 років на факультеті існує студентське наукове товариство.

Факультет видає періодичний науковий “Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія філологія, методика викладання іноземних мов” (внесений до переліку фахових видань ВАК України), збірки студентських наукових праць “In Statu Nascendi” та “Актуальні проблеми сучасної лінгвістики та методики викладання іноземних мов”, збірки матеріалів конференцій.

Багатовекторним є і міжнародне наукове співробітництво факультету іноземних мов: виконання колективного гранту у рамках програми “Сприяння розвитку германістики в країнах Центральної та Східної Європи”, індивідуальних грантів фондів Р. Боша, Дж. Фулбрайта, Німецької служби академічних обмінів DAAD, уряду Франції.

За 80 років свого існування факультет іноземних мов підготував тисячі висококваліфікованих фахівців. Тут навчалося багато талановитих особистостей. Серед них – Микола Лукаш, видатний перекладач, знавець 22 іноземних мов, у доробку якого переклади творів від часів античності до кінця ХХ століття; Інна Гаврильченко (Мельницька), письменниця та перекладачка, лауреат муніципальної премії імені Б.Слущкого та Міжнародної премії імені Юрія Долгорукого; іспанець Рафаель Естрелла-Льопес, фронтовик-доброволець, перекладач з російської та української на іспанську, член Спілки письменників, засновник кафедри іспанської мови у Київському університеті імені Т.Г. Шевченка; Сергій Потімков, військовий перекладач, викладач,

відомий тележурналіст, один із засновників першого в СРСР недержавного телебачення у Харкові, громадський діяч.

Факультет пишається славетними науковцями України, що вийшли з числа його випускників, це: В.В. Акуленко, докт. філол. наук, професор, членкор. НАНУ, директор Центру наукових досліджень та викладання іноземних мов НАНУ, ректор Київського інституту перекладачів; С.Н. Денисенко, докт. філол. наук, професор Львівського національного університету імені І. Франка, академік АН ВШ України, Відмінник освіти України, лауреат премії Ярослава Мудрого, авторка повісті „Тіні забутих предків“; В.І. Карабан, докт. філол. наук, професор, завідувач кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови у Київському національному університеті імені Т.Г. Шевченка, академік АН ВШ України; Л.М. Мінкін, докт. філол. наук, професор, завідувач кафедри романської філології Харків-

ського національного педуніверситету ім. Г.С. Сковороди, перекладач, почесний академік АН ВШ України; О.Д. Міхільов, докт. філол. наук, професор, завідувач кафедри зарубіжної літератури та класичної філології Харківського університету, академік АН ВШ України, лауреат премії Ярослава Мудрого, перекладач, громадський діяч; Г.Г. Почепцов, докт. філол. наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, академік АН ВШ України, почесний професор КНЛУ; Н.В. Тучина, канд. пед. наук, професор, декан факультету іноземної філології ХДПУ імені Г.С. Сковороди, співавтор розробки “Державного Стандарту з навчання англійської мови у середніх навчальних закладах України, перший головний редактор журналу “Англійська мова та література у середній школі”. Плідна діяльність випускників факультету у різноманітних галузях уславлює Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна.

*Заст. декана з наукової роботи Н.А. Оніщенко,
заст. декана з виховної роботи С.Г. Мащенко*